

УДК 37.035.4

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Головня В. О.

У статті розглянуто проблему жорстокої поведінки підлітків, проаналізовано наукову літературу стосовно суті, особливостей, факторів виникнення зазначеного феномену. Розкрито суть понять "підлітковий вік", "жорстока поведінка підлітків", "соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки підлітків", "партнерська взаємодія школи та сім'ї". Автором визначено основні принципи, форми та методи партнерської взаємодії школи та сім'ї як передумови ефективності здійснення соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків.

Ключові слова: підлітковий вік, жорстока поведінка підлітків, соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки підлітків, партнерська взаємодія сім'ї та школи у профілактиці жорстокої поведінки підлітків.

В статье рассмотрена проблема жестокого поведения подростков, проанализирована научная литература касательно сути, особенностей, факторов возникновения данного феномена. Раскрыты понятия "подростковый возраст", "жестокое поведение подростков", "социально-педагогическая профилактика жестокого поведения подростков", "партнерское взаимодействие семьи и школы". Автором определены основные принципы, формы и методы партнерского взаимодействия школы и семьи как предпосылки эффективности социально-педагогической профилактики жестокого поведения подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, жестокое поведение подростков, социально-педагогическая профилактика жестокого поведения подростков, партнерское взаимодействие школы и семьи в профилактике жестокого поведения подростков.

The paper examines the problem of ruthless behavior of teenagers and analyzes the scientific literature about the content, characteristics, and factors of this phenomenon. It reveals the essence of the concepts teenagers', ruthless behavior of teenagers, socio-pedagogical prevention of teenagers' ruthless behavior', and family-school partnership." The author defines the main principles, forms and methods of organizing a family-school partnership as a prerequisite for the effective socio-pedagogical prevention of teenagers' ruthless behavior.

Key words: teenagers, ruthless behavior of teenagers, socio-pedagogical prevention of teenagers' ruthless behavior, family-school partnership in prevention of teenagers' ruthless behavior.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави, якому притаманна нестабільність, фінансово-економічна криза, дестабілізація політики, занепад соціального життя, девальвація ідеологічних, культурних і духовних цінностей, та зокрема військові події, що відбуваються на сході нашої країни й демонструють ворожість та агресію на міждержавному рівні, особливо гостро постає проблема виховання учнів у дусі "людяності", гуманізму, толерантності з емпатійним ставленням до оточення. Залучення батьків до здійснення виховної, соціально-педагогічної, профілактичної діяльності та розв'язання зазначених завдань є актуальною проблемою загальноосвітнього навчального закладу, адже саме продуктивна, ефективно налагоджена система партнерської взаємодії сім'ї та школи, яка побудована на засадах довіри, взаємодопомоги, взаємопідтримки усіх учасників

виховного процесу, забезпечить якісну, гуманістично-орієнтовану систему виховання підростаючого покоління.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз філософської, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури з проблеми профілактики жорстокої поведінки підлітків шляхом організації партнерської взаємодії сім'ї та школи показав, що її досліджено в різних аспектах: теоретичні концепції проблеми жорстокості підлітків вивчали Д. Ельконін, Г. Паренс, Н. Хіменл, С. Холл та ін.; сім'ю як соціальний інститут виховання розглядали Т. Алексєєнко, Р. Вайнола, А. Капська, Ж. Петрочко та ін.; соціально-виховний потенціал закладів освіти досліджували О. Безпалько, С. Грищенко, Л. Завадська, В. Мудрик, Л. Нікітіна; особливості взаємодії сім'ї та школи висвітлено у працях А. Капської, А. Макаренко, В. Оржеховської, В. Сухомлинського та ін. Водночас потребують висвітлення суть та особливості організації партнерської взаємодії педагогічного колективу школи та сім'ї як передумови ефективності соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків.

Метою статті є визначення суті та особливостей партнерської взаємодії школи та сім'ї як передумови ефективності соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік – складний і водночас цікавий та важливий етап в житті кожної людини, адже безтурботне дитинство добігає кінця, вже формується прагнення до рівності з дорослими, а рівень зрілості підлітків ні за фізичними, ні за психологічними показниками на цьому етапі ще не є достатнім, і як наслідок, це протиріччя несе за собою серйозні психосоціальні труднощі як для самого підлітка, так і для оточення.

Американський психолог С. Холл одним з перших розробив концепцію, присвячену дослідженню підліткового віку, і схарактеризував його як період стресів, переживань і конфліктів, а також виділив його змістово-негативні характеристики: важковиховуваність, темпераментність, емоційна нестійкість, нездатність до сприйняття критики [8, с. 89]. Тому у процесі соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків необхідним вважаємо діагностику й обов'язкове врахування психо-вікових та індивідуальних особливостей підлітка, типу його темпераменту, стилю спілкування з оточенням, адже саме зазначені особливості можуть бути факторами виникнення жорстокої поведінки підлітків.

На думку Г. Парсонса, саме підлітковий вік є найбільш "сприятливим" для формування проявів жорстокості в учнівському середовищі через наявність специфічних особливостей біологічного й психологічного характеру. На біологічному рівні у підлітка відбувається статеве дозрівання, внаслідок чого він стає непосидючим, нерівноважним, схильним до образ, плаксивим, інколи не розуміє свого стану і його це дратує, також починаються фізичні зміни тіла, які не завжди є пропорційними або не відповідають уявленню підлітка щодо власної зовнішності і тому викликають у нього переживання, породжують комплекси, свою недосконалість підліток намагається замаскувати показною розв'язністю, безпечністю, байдужістю та грубістю. На психологічному рівні однією з найбільш важливих змін автор вважає виникнення почуття дорослості, яке виявляється в манерах, зовнішності, прагненні до самостійності. Стикаючись з нерозумінням старшого покоління, підліток йде на конфлікт, може агресивно відстоювати свою "дорослість" [9, с. 608]. Отже, у підлітковому віці учні переживають важкий період змін у всіх сферах своєї життєдіяльності, що може спровокувати їх до негативного виявлення емоцій та, зокрема, до жорстокості у поведінці.

Цікавою є думка англійського вченого у галузі психології Р. Бернса, який у поведінці підлітків вбачав дещо дійсно парадоксальне: очевидний негативізм часто комбінується (або поєднується) з явною конформністю, а прагнення до автономності та незалежності – з проханнями про допомогу, пораду [2, с. 118]. Отже, можна встановити певну кореляцію між несформованістю й нестабільністю думок та дій підлітків і наявністю негативних проявів у їх поведінці, зокрема прояву жорстокості, тому у процесі соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків слід враховувати динамічні, а іноді навіть різкі зміни їх поглядів, думок, настрою та поведінки.

Необхідним для нашого дослідження вважаємо аналіз наукових ідей Г. Макартичевої, яка досліджує особливості та специфіку підліткового віку крізь призму девіантної поведінки, до яких жорстока поведінка відноситься безпосередньо. Автор виділяє наступні особливості підлітків: висока афективна зарядженість поведінкових реакцій; імпульсивний характер реагування на фрустраційну ситуацію; короточасність реакцій з критичним виходом; низький рівень стимуляції; недиференційована спрямованість реагування; високий рівень готовності до девіантних дій [6, с. 94]. У даному визначенні відбувається розширення характеристик підліткового віку, наданих попередніми авторами, важливим є уточнення таких особливостей підліткового віку, як нездатність підлітків до адекватного реагування на ситуації невдач, відсутність спроможності до спокійного вирішення проблем, невироблення у підлітків акомодацийних можливостей до фрустраційних життєвих подій, відсутність знань, умінь та навичок з безконфліктного вирішення власних проблем, а також у взаємодії з оточенням. Отже, підлітковий вік – це складний за своїм змістом та особливостями період у житті людини, що характеризується значними змінами на фізичному, психічному та соціальному рівнях, якому притаманна глибока перебудова усього організму підлітка, загальне піднесення його життєдіяльності, прагнення до самостійності та суспільного визнання, формування життєвої позиції стосовно себе, людей, світу. І якщо зазначені процеси відбуваються не так, як уявляє собі підліток, наприклад, невідповідність його зовнішності стандартам моди чи еталонам краси, виникнення проблем у стосунках з батьками або вчителями, у міжособистісному спілкуванні з однолітками – у підлітка формуються негативні емоційні та поведінкові прояви, що призводять до формування почуття відчуженості, неповноцінності, замкнутості, озлобленості і часто виливаються в агресію або жорстокість щодо людей, які оточують.

Необхідним також для нашого дослідження є встановлення суті поняття “жорстока поведінка підлітків”. Аналіз наукової літератури показав, що існує досить розгалужена система трактування проблеми жорстокої поведінки у різних науках: філософії, правознавстві, психології, медицині та інших наукових галузях. Якщо інтегрувати найпоширеніші характеристики представників зазначених наукових галузей в загальний ряд ознак жорстокої поведінки, її можна визначити як: патологію, насилля (фізичне, психологічне, сексуальне тощо), знущання, агресію по відношенню до слабших. На нашу думку, зазначені характеристики є загальними та досить поверхневими, а головне – не містять соціально-педагогічних ознак зазначеного феномену, які є ключовими у нашому дослідженні. Тому узагальнюючи ідеї науковців І. Бєрдишева, К. Левченко, В. Оржеховської, І. Романової, С. Харченко, Н. Щербак, нами встановлено соціально-педагогічну суть та особливості жорстокої поведінки підлітків, під якою розумітимемо багатоаспектний соціально-психологічний феномен, який за своєю суттю може являти морально-психологічну рису характеру (вроджену або набуту), форму поведінки (рефлексивну або усвідомлену), спосіб самовираження (прагнення до визнання, завойовування лідерської позиції тощо), прояв будь-якого почуття або здійснення дії, якій притаманні деструктивний характер, негативне забарвлення, прагнення створити дискомфорт іншій людині, що формується у процесі соціалізації особистості, її взаємодії з оточенням, і може бути вираженням протесту, невпевненості у власних силах, незадоволення собою, своїм оточенням, умовами життя й одночасно сигналізувати про потребу надання підтримки та соціально-педагогічної допомоги. Тому як для батьків, так і для педагогічного колективу школи важливим є вчасне виявлення учнів підліткового віку, схильних до жорстокої поведінки, а також здійснення соціально-педагогічної профілактики зазначеного феномену у підлітковому середовищі. Під соціально-педагогічною профілактикою жорстокої поведінки підлітків, ґрунтуючись на наукових доробках вчених А. Богуш, О. Василенко, Н. Заверико, Ю. Клочан, В. Поліщук, А. Рижанової, К. Ушинського, вважаємо спеціально організовані, систематичні та комплексні профілактичні дії різних суб'єктів навчальної, виховної та соціально-педагогічної діяльності, спрямовані на оптимізацію умов навчально-виховного середовища як умови особистісного та соціального розвитку учнів, допомогу й підтримку підлітків у проблемних ситуаціях в процесі їх життєдіяльності, формування у учнів позитивних рис характеру, соціально-схвалюваних норм поведінки, установки

на ведення гуманного та толерантного способу життя, як запоруки успішного особистісного розвитку та позитивної взаємодії з оточенням.

На будь-якому етапі розвитку суспільства сім'я завжди була і сьогодні залишається природним середовищем соціалізації дитини, її первинним виховним фактором, що формує моральні цінності та принципи, керуючись якими дитина здійснює всі важливі кроки в своєму житті. На основі аналізу ідей науковців Т. Алексєєнко, Р. Вайноли, А. Капської, Ж. Петровича встановлено, що у процесі профілактики жорстокої поведінки підлітків сім'я та її члени, за умови панування позитивної родинної атмосфери, наявності міцних родинних зв'язків, розвиненості почуттів любові, ніжності, поваги, взаємтурботи та взаємопідтримки, наділені особливим соціально-виховним та профілактичним потенціалом внаслідок таких специфічних ознак родинного виховання, як: 1) *органічний зв'язок із життєдіяльністю дитини*, що уможливорює природне, невимушене навчання підлітків основ доброзичливої, ввічливої поведінки через демонстрацію батьками власного прикладу; 2) *безперервність і тривалість виховного впливу*, що забезпечує здійснення соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків протягом усього критичного періоду до моменту самостійного усвідомлення та неприйняття підлітками моделі жорстокості у поведінці; 3) *інтимність, природність, багатогранність і безпосередність спілкування* на основі почуття спорідненості, любові, довіри, взаємної відповідальності, які є найбільш важливими для підлітка, адже навіть на рівні підсвідомості він розуміє доброту намірів родини; а також зазначені почуття виступають прикладом позитивної взаємодії з оточенням; 4) *відносна замкнутість* як специфічна ознака родини набуває особливої важливості у процесі профілактики жорстокої поведінки підлітків, адже іноді ця проблема набуває свого вирішення шляхом мирної "сімейної наради" і саме через те, що батьки не звертаються по допомогу до інших виховних інститутів, не виносять проблему на широкий загал, тим самим зберігаючи спокій власної дитини, яка потім віддячує гарною поведінкою; 5) *сім'я як диференційована соціальна група* у процесі соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків виступає важливим фактором впливу на свідомість та погляди підлітка, адже відбувається спілкування людей різних поколінь, з різними інтересами і досвідом, тому взаємна спрямованість формуючих впливів та схожа думка членів родини щодо негативного сприйняття та засудження жорстокості у поведінці є потужним механізмом впливу на думки та поведінку підлітків. Отже, сім'я є джерелом психологічної, духовної, моральної та матеріальної підтримки, необхідної для становлення та розвитку дитячої особистості, шляхом збереження і передачі від покоління до покоління культурних традицій, родинних звичаїв та сімейних цінностей. Як головне середовище виховання сім'я повинна бути основним суб'єктом соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків, адже саме сімейне виховання є тією базою, на якій формуються позитивні особистісні риси підлітків, а також закладаються важливі цінності та норми їх подальшого життя у соціумі.

Проте аналіз наукових досліджень В. Оржеховської, М. Пашенко, В. Постоного, І. Трубавіної, Н. Щуркової та ін. показав, що далеко не всі батьки розуміють свої обов'язки та виконують необхідні виховні функції належним чином. Так, деякі з батьків недооцінюють роль та важливість компетентного сімейного виховання та, не маючи необхідних знань, припускаються серйозних помилок у вихованні. У зв'язку з цим важливим вважаємо розкриття особливостей тих сімей, виховні можливості яких є каталізаторами виникнення та розвитку жорстокої поведінки підлітків і на яких в першу чергу слід звернути увагу педагогів, адже якщо в родині немає належної гармонії почуттів, якщо підліток піддається впливу аморальної атмосфери, то нерідко сімейне виховання стає несприятливим фактором формування особистості. Вирішальним, на нашу думку, є не склад сім'ї (повна, неповна, та, що розпалася, тощо), а моральна атмосфера, взаємостосунки, які існують між дорослими членами сім'ї, а також між батьками і дітьми. Так, аналіз наукових досліджень А. Личко показав, що переважна кількість підлітків, схильних до жорстокої поведінки, є вихідцями із неблагополучних сімей з негативним виховним середовищем. Автор виділяє різні типи неблагополучних сімей, які можуть плекати жорстокі прояви у поведінці підлітків: 1) сім'ї з неблагополучною емоційною атмосферою, де батьки не тільки байдужі, але і грубі по відношенню до своїх дітей; 2) сім'ї, в яких відсутні

емоційні контакти між її членами, яскраво виражено байдужість до потреб дитини, іноді навіть при зовнішньому благополуччі відносин; 3) сім'ї з "хворою" моральною атмосферою, у якій підлітку прищеплюються соціально негативні потреби та інтереси, де він втягується в аморальний спосіб життя; 4) сім'ї, де панує гіперопіка різних ступенів: від бажання бути співучасником усіх проявів внутрішнього життя підлітка (його думок, почуттів, поведінки) до сімейної тиранії; 5) сім'ї, в яких підлітку відводиться роль "кумира" – постійна увага до будь-якого бажанням дитини і надмірна похвала за вельми незначні успіхи. Таким чином, сім'я – це особливого роду колектив, який відіграє основну, довгострокову і найважливішу роль у розвитку та становленні підліткової особистості, яка може бути як позитивним, так і негативним фактором виховання, що обов'язково слід пам'ятати і враховувати у процесі соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків.

Проте сім'я є не єдиним суб'єктом соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків, адже велику кількість часу підлітки проводять у загальноосвітньому навчальному закладі, де стикаються та перегукуються найрізноманітніші сторони їх життя. Саме школу більшість науковців (О. Безпалько, С. Грищенко, Л. Завадська, А. Капська, О. Колесникова, В. Мудрик, Л. Нікітіна та ін.) розглядають як провідний інститут соціального виховання підростаючого покоління. Особливий інтерес для досліджуваної проблеми становить історичний екскурс у часи діяльності видатних педагогів А. Макаренка і С. Шацького, які заклали і розвинули основні принципи, методи і зміст соціально-педагогічної, профілактичної та корекційної роботи з важковиховуваними дітьми і підлітками, до яких звичайно відносяться учні з жорстокою поведінкою. Головним фактором зазначеної діяльності автори вважали спеціально організоване виховне середовище школи. Так, Т. Шацький створив таке середовище у відкритому соціумі за місцем проживання, а А. Макаренко – в дитячій колонії. Результати педагогічної діяльності були дійсно вражаючими, адже педагогам вдалося повернути до нормального способу життя тих дітей, на яких інші вже давно поставили клеймо "невиправний", а із справжніх злочинців-рецидивістів виховати успішних особистостей, видатних винахідників, педагогів та вчених, при цьому не ламаючи дитячу особистість та не змінюючи її якості. Ідеї авторів збереглися і використовуються у соціально-педагогічній теорії та практиці сьогодення і знаходять своє відображення у законодавчих актах, що регулюють соціально-педагогічну діяльність у сучасній школі. Так, аналіз змісту листа МНО України "Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи освіти у 2015/2016 н. р." [4] дозволив виділити основні завдання педагогічного колективу, зокрема соціального педагога, у процесі профілактики жорстокої поведінки учнів підліткового віку: охорона та захист прав, інтересів дітей; попередження конфліктів в учнівських колективах; формування гуманних та довірливих стосунків між учнями та педагогами; створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній та позанавчальній діяльності; вивчення особливостей особистості учня, соціальної ситуації розвитку та умов його життєдіяльності, що можуть формувати негативні риси та прояви у поведінці підлітка; вияв інтересів, потреб і труднощів підлітків з метою вчасної діагностики та профілактики можливих проблем в учнівському середовищі; посередницька діяльність між вихованцями та адміністрацією, педагогами школи, батьками, різними соціальними інститутами з метою попередження проблем підлітків у будь-якій сфері їх життєдіяльності. Якісне виконання цих завдань, на нашу думку, є запорукою успішної соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі, адже передбачає своєчасну діагностику причин жорстокої поведінки, встановлення шляхів вирішення зазначеної проблеми незалежно від статусу учня (кривдник він або жертва) і головне – забезпечує надання підліткам захисту, підтримки та допомоги у складній ситуації, спричиненої застосуванням жорстокості у будь-якому її прояві.

Наведений вище аналіз ролі та потенціалу школи і сім'ї, показав, що вони є основними та найбільш значущими суб'єктами виховання, розвитку й, зокрема, соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків, від узгоджених та партнерських дій яких залежить ефективність зазначених процесів. У фаховій енциклопедії для фахівців соціальної сфери партнерська взаємодія (соціальне партнерство) визначається як об'єднання зусиль різних суб'єктів (соціальних

партнерів) заради спільно визначених цілей, що передбачає низку спільних дій, спільний пошук шляхів розв'язання наявних проблем або нових можливостей і їх реалізацію [3, с. 228]. Як зазначає А. Капська, “у загальноосвітні заклади дитина приходить як особистість, яка розвивається і формування якої уже почалося в сім'ї, в групі однолітків, в найближчому мікросоціумі. Тому життя дитини в школі доцільно розглядати як органічну частину та продовження її адаптаційного процесу” [1, с. 118]. Ми погоджуємося з думкою автора і вважаємо, що діяльність педагогів школи з соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків повинна органічно продовжувати виховні дії батьків, в жодному разі їм не суперечити, а навпаки, розширювати та посилювати їх профілактичний ефект, адже підлітки, схильні до жорстокої поведінки, постійно знаходяться на межі добра та зла і щодня роблять вибір між ними. До питань організації спільної взаємодії батьків та педагогів школи у процесі виховання підлітків звертався В. Сухомлинський. Педагог вважав, що оскільки батьки і вчителі – вихователі одних і тих самих дітей, то результат виховання може бути успішним лише за умови спільних зусиль, коли вчителі і батьківська громадськість стануть союзниками [7, с. 257]. Така співпраця, на думку педагога, дозволить краще пізнати підлітків, поглянути на них з різних боків, допомогти дорослим у розумінні особливостей підлітків, шляхів розвитку їх здібностей, механізмів подолання негативних вчинків і проявів у їх поведінці, способів формування ціннісних життєвих орієнтацій учнів підліткового віку. На співпраці школи та сім'ї також наполягав А. Макаренко, який, звертаючись до батьків, писав: “Батьківську справу ви повинні виконувати якомога краще, і, перш за все, ви повинні знати, чим живе, цікавиться, що любить, чого не любить, чого хоче і чого не хоче ваша дитина. Ви повинні знати, з ким вона дружить, з ким вона грає, що читає, як сприймає прочитане. Коли вона вчиться в школі, вам повинно бути відомо, як вона ставиться до школи, до вчителів, які в неї труднощі, як вона поводить себе в класі. Це все ви повинні знати завжди, з найменших років вашої дитини. Ви не повинні несподівано дізнаватися про різні неприємності і конфлікти, ви повинні їх передбачати і попереджати” [5, с. 76]. Педагог підкреслює взаємозв'язок між стилем родинного виховання, ставленням батьків до власної дитини, її захоплення, інтересів та формуванням у майбутньому її установок на самостійне життя, вибір кола друзів, участі у соціокультурній та суспільно корисній діяльності. Автор також окремо виділяє необхідність здійснення вчасної профілактичної роботи щодо проблем у спілкуванні підлітків з людьми, що оточують, яких вони не здатні будуть самостійно вирішити у майбутньому, що зумовлено нестачею знань, невиробленістю умінь та навичок їх подолання. Погоджуємося з думками педагогів і вважаємо, що використання виховних можливостей родини, дійсно, є потужним потенціалом, а головне – механізмом профілактичної діяльності з підлітками, схильними до жорстокості.

Аналіз ідей О. Безпалько, Л. Завацької, А. Капської, А. Макаренка, В. Сухомлинського показав, що формування партнерських відносин сім'ї та школи – це тривалий процес, успішність якого залежить від того, як будуть реалізовані такі принципи: 1) *принцип забезпечення емоційної безпеки* (створення доброзичливої атмосфери, яка сприяє діалогу; можливість вільно обмінятися думками, зняти напругу, відволіктися й пожартувати; обговорення спільних проблем і труднощів у вихованні дітей; здатність надання підтримки батьків); 2) *принцип полілогу* (встановлення довірливих стосунків між вчителями і батьками, повага до думки один одного, підтримка і допомога у вирішенні проблем як вдома, так і в школі, сприйняття батьків як суб'єктів зі своїми інтересами, потребами, позицією); 3) *принцип гуманістичної орієнтації у взаємодії з сім'єю* (опора на позитивні якості батьків і дітей, на сильні сторони сімейного виховання; здійснення дій, спрямованих на зміцнення і підвищення авторитету батьків; довіра до виховних можливостей батьків; неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї); 4) *принцип забезпечення суб'єктної позиції усіх учасників педагогічного процесу* (єдність вимог і стилю ставлення до дитини; взаємне оповіщення про значущі події в житті дитини; емоційний відгук на події, що відбуваються як зі школярем, так і з сім'ями окремих учнів). На нашу думку, зазначені принципи є важливими у побудові зворотного зв'язку між батьками та педагогічним колективом загальноосвітнього навчального закладу, саме на них слід будувати шляхи партнерської взаємодії зазначених суб'єктів з метою соціально-

педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи. І саме на їх основі повинна впроваджуватись система форм і методів партнерської взаємодії сім'ї та школи: індивідуальні (відвідування вдома; запрошення до школи; індивідуальні консультації педагога; листування тощо); групові (рольові ігри, батьківський лекторій; тематичні консультації; батьківські вечори тощо); колективні (класні батьківські збори; загальношкільні батьківські збори; дні відкритих дверей; концерти; виставки навчальних робіт; творчі звіти тощо).

Висновки. Таким чином, партнерська взаємодія сім'ї та школи є важливою передумовою ефективності соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків, адже через взаємопідтримку, взаємодопомогу, взаємоповагу та єдність виховних дій батьків та учителів відбувається установа позитивних рис та якостей підлітків: доброти, милосердя, ширості, стриманості, тактовності; формуються базові гуманістичні цінності підлітків: повага до прав інших людей, толерантність до інтересів оточення, небайдужість до чужої біди; а також виробляються уміння спрямовувати власні негативні емоції та енергію у конструктивне русло і формуються навички безконфліктного вирішення проблем у міжособистісному спілкуванні з оточенням. Подальшої розробки потребує технологія соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи, її експериментальна перевірка.

Література

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько ; за заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 315 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 414 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Звереві. – К. ; Сімферополь : Універсам, 2013. – 536 с.
4. Лист МОН від 23.07.2015 р. № 1/9-347 "Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи освіти у 2015/2016 н. р."
5. Макаренко А. С. Книга для родителей / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8 т. – М., 1984.
Т. 5. – 1984. – С. 8–236.
6. Макарычева Г. И. Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей / Г. И. Макарычева. – СПб. : Речь, 2007. – 279 с.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибр. тв. : у 5 т.– К. : Рад. шк., 1976.
Т. 2. – 1976. – 512 с.
8. Холл С. Сопротивление через ритуалы: молодежные субкультуры в поствоенной Англии / С. Холл, Т. Джефферсон // Омельченко Е. Молодежные культуры и субкультуры. – М. : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2000. – 357 с.
9. Parsons T. Age and sex in the social structure of the United States / T. Parsons // American Sociological Review. – 1942. – № 7. – P. 604–616.